

De “Groote Sclose” van Wapenveld

Archeologische vondstmelding aan de RCE Amersfoort

Vondstmeldingsformulier versie : 1.1 (2024)
Eigennummer project/code : Hrd 1997-1, WWS97
HHV nummer : ARD1010
Archis zaakid : 3133066100 (update 2024)

Vondst

Naam melder : Dirk Haasjes
Emailadres melder : dhaasjes@hotmail.com
Datum vondst(en) : 1997/2024

Vondstomstandigheden

X-coördinaat (W-O 0-280)¹ : 202700
Y- coördinaat (Z-N 300-700) : 494700
Toponiem : Werven
Plaats : Wapenveld, gemeente Heerde
Vondstverwerving : graafwerk

Vondsten en/of Grondsporen

Aantal : 1
Toestand : deels compleet
Materiaal : houten balken
Vondstgrondspoor/determinatie : resten fundatie sluiscomplex
Datering beginperiode : 1600
Datering eindperiode : 1700

---

¹ <https://www.gpscoordinaten.nl/converteer-rd-coordinaten.php>

Inhoud

Toelichting op de vondsten	4
Historische schets:	4
BIJLAGEN:	6
Verslag van de AWN20 op de website van SAZW:	6
RCE livelink-dossier zaakid 31333066100	12
Googlemaps:	13
Archis3:	13
Arcgis en hoogtekaart AHN:	13
HISGIS 1832: Veessen A228:	15
Topotijdreis: 1867-2022	15
Afbeeldingen:	16
Bronnen:	18
Literatuurverwijzingen:	18

Toelichting op de vondsten :

Tijdens werkzaamheden in 1997 voor de bouw van een nieuw gemaal te Wapenveld werd er bij het uitgraven van de bouwput gestuit op de resten van een oud sluiscomplex.

Dit document is een samenvatting van het onderzoek in juni 1997 aan het oude sluiscomplex te Wapenveld, gemeente Heerde. Kadastraal bekend, **Coördinaat XY 202700, 494700, Gps 52.43801, 6.08869**. Het onderzoek werd uitgevoerd door vrijwilligers van de AWN afd. 20, IJsseldelta-Vechtstreek (o.a. John Assink). Het dossier is aangeboden aan de RCE en daar geregistreerd onder Archis zaakid 3133066100. Bij de melding is per abuis toen een verkeerde coördinaat vermeld. Het verzoek is om dit aan te passen in de registraties. Naast de beschrijving van de sluis fundatie werd ook een dendrochronologisch onderzoek uitgevoerd door St. Ring aan de houtenbalken. Dit leverde een gemiddelde datering op van de drie monsters tussen 1681 en 1685 AD. Het eikenhout bleek afkomstig uit de omgeving Nieder-Saksen (D).

Historische schets:

Eind januari 1682 vond een grote dijkdoorbraak plaats op verscheidene plaatsen tussen de Kromme Kolk en de "Santbergen" ten z.o van de beide Hulsberger erven in Wapenveld. Zie: "Verbael of memorie van het voorgevallene eenige dagen en nagten bij de doorbraken en hoge water op den IJsseldijck 1682"². Bij deze doorbraak sloegen de sluizen bij Hulsbergen eruit. Daarna werden de sluizen hersteld³. De datering van het gevonden sluis-restant past goed in dit tijdvak.

Volgens Hamming⁴ moet de IJsseldijk oorspronkelijk hebben doorgelopen tot Hattem. Het gedeelte tussen Werven en Hattem is in 1370 opgegeven en er werd een nieuw tracé aangelegd door het waterschap Veluwe en de monniken van Hulsbergen en Monnikhuizen. Dat werd de Dwarsdijk genoemd (nu Werverdijk/Kloosterweg). Toen zijn ook de eerste drie sluizen daar gelegd. De informatie daarover is vooral te vinden in de oude dijkbrief en enkele verhandelingen van de Monnikhuizer abt Hendrik van Kalkar⁵.

Sluis, op het punt waar de Veluwe Bandijk en de Leigraaf elkaar kruisen (1634)

Waar nu de Groote Wetering de 'dwarsdijk' van de Veluwe Bandijk kruiste even ten zuid-oosten van Hulsbergen werd een **duikersluis (1^e sluis)** gebouwd door Monnikhuizen en gezamenlijk betaald door de geërfden. Oostelijk van de Groote wetering werd de Leigraaf aangelegd, die samen met de Terwoldse wetering zorgde voor de afwatering van Terwolde, Heerde (waaronder Veessen ressorteerde) en Vorchten. De Leigraaf kruiste eveneens met een duikersluis (2^e sluis-zie foto van Hoefer?) de Veluwe dwarsdijk op een punt oostelijk van de 'Groote Scluse'.

In 1371 werd de Nieuwe wetering geschouwd, die voor zover het de benedenloop betreft, ook wel 'Euvelgunne' werd genoemd, en langs Vaassen, Epe met Emst, en door het kerspel Heerde stroomde. Met een duikersluis (de 3^e sluis) kruiste deze de Veluwe Bandijk (de 'dwarsdijk' ten zuiden van

² Zie voetnoot 170 in A. Klein Kranenburg, De Hulsbergerlanden in Gelre 68 (1974/1975);

³ GA Toegangsnummer: 1900, Inventarisnummer: 40

⁴ Hamming C. in Veluws water (2007);

⁵ 2 BEEKMAN, *Dijk- en Waterschapsrecht* I, p. 564 s.v. Duikersluis;

Hulsbergen). Voor 1471 mochten Epe en Heerde ook al op de Nieuwe Wetering afwateren. Tot circa 1575 vond de uitwatering plaats in de Groote Wetering bij Hulsbergen. Daarna is de uitwatering verlengd met een eigen uitwateringssluis op korte afstand naast die van de Groote Wetering.⁶ De “onwillige” kerspelen werden toen (1575) door het Hof van Gelderland belast met het onderhoud van de sluizen maar niet met de dijk⁷.

Uit: Historie van het gelech der sclusen bi Hulsberge:

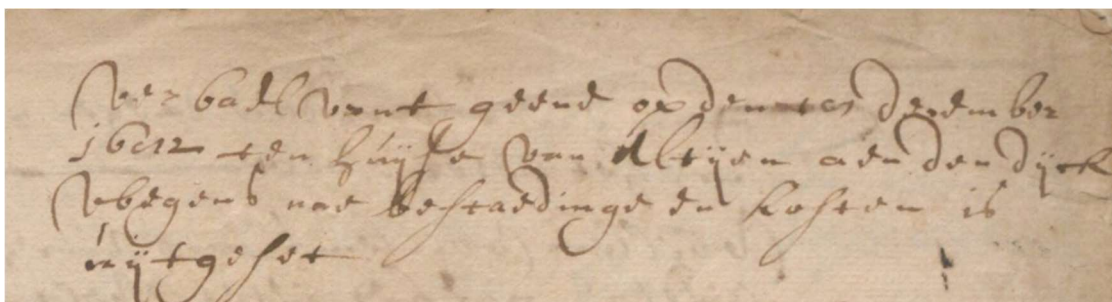
Item ynt yaer ons Heren 1370 waert de erste scluse gelecht und was en holten scluse unnd wort gemaket of laten maken van de van Monnickhusen und kostten den erfgenoten bij 900.

De IJssel tussen Hulsbergen en Hattem was echter ook na de totstandkoming van de dijkbrief van 1370 niet bedijkt. Bij hoog water, wanneer de sluizen in de ‘dwarsdijk’ bij Hulsbergen waren opengezet, werden de gronden ten zuiden en oosten van Hattem overstroomd. Aan het eind van de middeleeuwen waren er veelvuldig problemen met de stad Hattem. De afwatering van het waterschap liep via de Bottenstrank en de Evergeune, de buitendijkse voortzettingen van respectievelijk de Groote en Nieuwe Wetering, door het rechtsgebied van de stad Hattem. Uiteindelijk voegde De Grift zich hier nog bij en het geheel waterde even voorbij Hattem af in de IJssel.

Uitsnede van ‘Kaarte van de rivier de Yssel. Kaarte van de rivieren de Yssel, den Neder Rhijn, de Waal tot Nijmeegen’ door Van den Heuvel uit 1717-1720, gekopieerd door Ragay in 1786. Bron: Gelders Archief, toegang 0509, kaart 350.

In het verslag over de Waterschapsrekeningen in de periode 1682-1690 worden de betalingen van de werkzaamheden uitgebreid beschreven. Beginnend in juni 1682 met de afgevaardigden over oa de Sluizen in de Banddijk. En later op de bijeenkomst bij ten huize van Altijzen? over den Dijk op 13 december 1682, waar de kosten worden berekend voor herstel (graafwerk, houtleveranties, aanstampen van de dijk etc.). In 1690 de verbeteringen aan de Grift.

⁶ Reichgeld, ACW in Tijdschrift voor watergeschiedenis (2011) noot 24 GA, HA inv.nr. 381 fol. 17v;

⁷ Kalveen C.A ed. 1965 ‘Historie van het gelech der sclusen in Hulsberge’ etc.

BIJLAGEN:

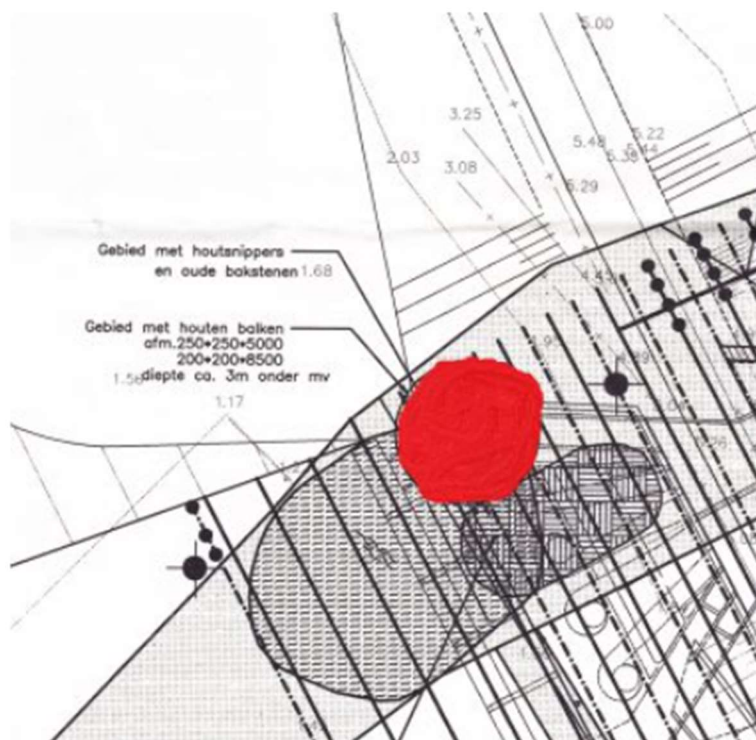
Verslag van de AWN20 op de website van SAZW⁸:

MELDING:

Onze afdeling kreeg begin juni 1997 opdracht van Peter Schut (ROB) om houtrestanten te onderzoeken, die tevoorschijn waren gekomen tijdens de aanleg van een bouwput aan de Werverdijk bij Wapenveld. Reden van deze werkzaamheden was de bouw van een nieuw gemaal en aanpalende werkzaamheden, ter vervanging van het oude gemaal Pouwel Bakhuis. De melding kwam van Rob Bokdam, destijds toezichthouder bij ingenieursbureau TauwMabeg uit Deventer, welk bureau niet alleen de opdracht voor het ontwerp had, maar ook het toezicht tijdens de bouwwerkzaamheden, welke werden uitgevoerd in opdracht van het Waterschap Veluwe (nu Waterschap Vallei en Veluwe), contactpersoon bij het waterschap was de heer A. Slijkhuis.

Van TauwMabeg ontvingen we een tekening (7008996-707) waarop de onderzoeksresultaten waren vermeld wat betreft bodemgesteldheid en obstakels. Hierop is aangegeven:

- Een gebied met houten balken, ± 3 m. onder maaiveld.
- Een gebied ten zuiden hiervan met houtsnippers en oude bakstenen.
- Tegen de dijkvoet zijn ± 3 m. onder het maaiveld houten planken en balken waargenomen. In het eerste gebied troffen we inderdaad deze houten balken aan. Het tweede gebied met baksteenresten was vergraven, mogelijk een stenen constructie. Het derde gebied was onbereikbaar.

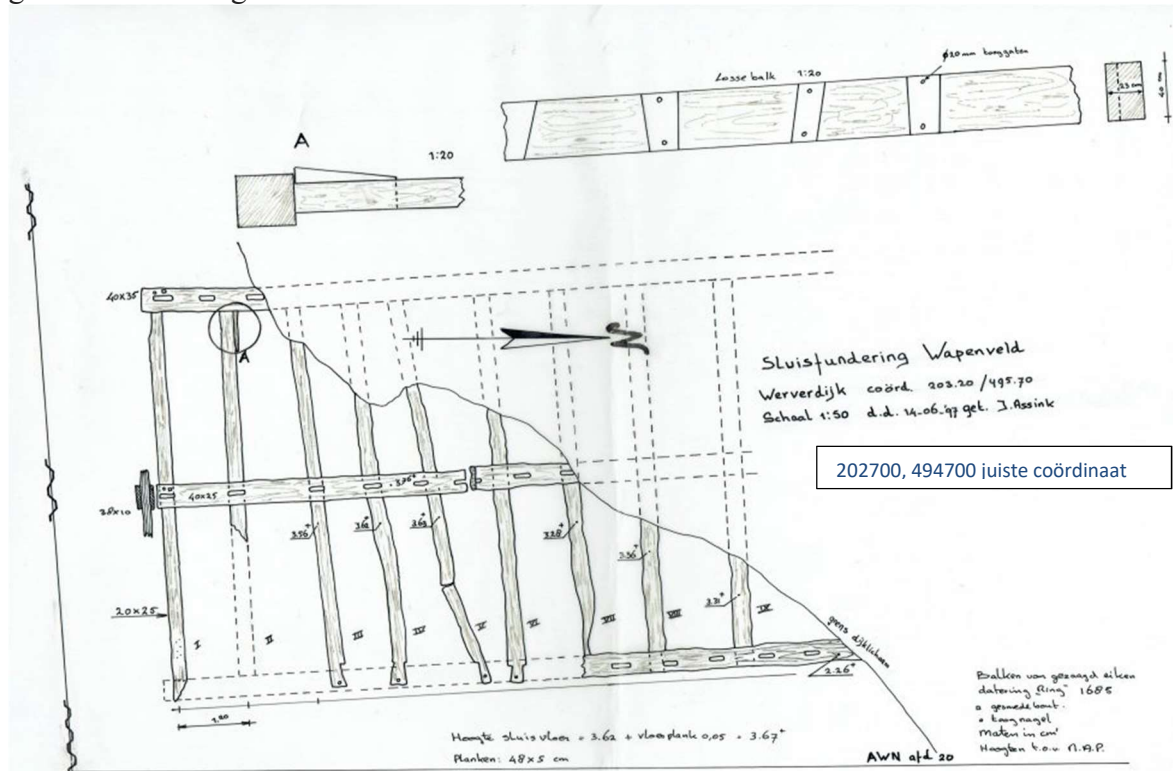

In het vooronderzoek gaf het rode gebied het gebied met de balken aan, dit kwam overeen met de opgraving.

⁸ <https://www.archeologiezwartewaterland.nl/publicaties/publicatie/sluis/>

ONDERZOEK:

Op zaterdag 14 juni toog de werkgroep richting Wapenveld waar ondergetekende zijn jeugd had doorgebracht, dus een bekend terrein. Op locatie aangekomen, konden we duidelijk diverse houten balken zien liggen waarvan sommige balken een constructie leken te vormen en andere door graafwerkzaamheden gedeeltelijk waren verstoord. Er werd begonnen met het vrijgaven en schoonmaken van de balken. Deze lagen in (rivier)klei, reden dat het hout goed geconserveerd is gebleven.

Situatie van de gevonden houtresten met maatvoering en NAP-hoogten.

Tek.: J. Assink

De eikenhouten constructie die nog in situ lag, was oost/west georiënteerd. Deze vloer bestond uit een drietal langsliggers, h.o.h $\pm 3,50$ m l, verbonden door dwarsliggers h.o.h. $\pm 1,20$ m l. De langsliggers hadden een afmeting van 40×25 cm. De dwarsliggers 20×25 cm. De breedte van de constructie kon gemeten worden en bedroeg $\pm 7,30$ m l. De lengte kon niet worden gemeten daar deze onder de tijdelijke dijk lag. Een melding om de lengte te kunnen meten tijdens het afgraven van deze dijk aan het eind van het werk, heeft ons helaas nooit bereikt. Het houtwerk vertoonde geen disselsporen maar was gezaagd.

Vanaf een vaste hoogtebout bij het gemaal Pouwel Bakhuis, kon een NAP-hoogte worden overgebracht. De hoogte van de middelste langsligger verliep van oost naar west van $3,56 + \text{NAP}$ naar $3,26 + \text{NAP}$. Of de sluis naar het westen heeft afgelopen, of dat de ondergrond verzakt is door de bovenliggende dijk, kon niet worden vastgesteld. Wel was in de wand van de bouwput de bodem van een watergang nog goed waarneembaar als een donkere laag.

De houtverbanden van de langsliggers op de dwarsbalken waren ingekeept en voorzien van toognagels en kapmerken. Alle drie de langsliggers waren aan de bovenkant voorzien van inkepingen voor staande balken/opgaande wanden (pen- en gatverbinding). De opgaande delen waren in een eerder stadium al verwijderd, er waren geen breuksporen te zien.

De inkeping van het opgaande werk (pen- en gatverbinding) met toognagels

Het schoonmaken van de balken

DATERING:

Om tot een goede datering te komen werden drie representatieve houtmonsters genomen van verschillende balken. Deze zijn onderzocht door Stichting Nederlands Centrum voor Dendrochronologie: RING te Amersfoort (E. Hanraets) De kosten werden geheel door het waterschap vergoed.

De conclusie uit dit onderzoek is, dat de kapdatum van de bomen gezocht moet worden tussen 1681 en 1685. De constructie zal vermoedelijk niet veel later zijn gebouwd. Een datering eind 17e eeuw is dan ook aannemelijk. Andere vondsten dan alleen de houtrestanten zijn niet gedaan.

INTERPRETATIE VAN DE DATERINGEN

Object	Einddatering	Schatting ontbrekend spint	Veldatum
was010	1680 AD	+ max. 5	1681-1685 AD
was020	1668 AD	+ 14±5	1682 AD±5
was031	1668 AD	+ 16±5	1684 AD±5

Bij de schatting van het ontbrekende aantal spintringen is uitgegaan van een gemiddeld aantal spintringen van 16±5 bij bomen tot 100 jaar oud (Hollstein 1980). Voor alle monsters kan de veldatum dus liggen tussen 1681 en 1685 AD.

FUNCTIE:

Op oude kaarten lopen in dit gebied van zuid naar noord diverse watergangen die het water van de Veluwe afvoerden naar de IJssel. Zo lopen al vele eeuwen van Heerde naar Wapenveld enkele waterlopen als: de Oude Wetering, de Nieuwe Wetering, de Ley Graeff, de Evergunne en de Grift. Allen komen praktisch samen in het gebied ten noorden van Wapenveld, wat het Lutter Broek wordt genoemd.

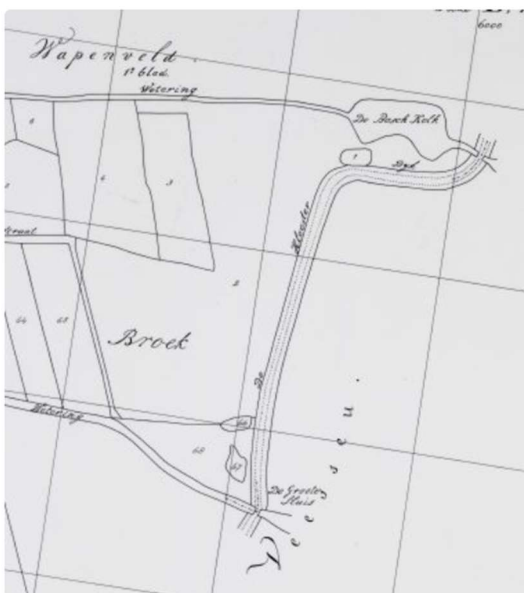

De kaart uit 1660-1709 waar links van Hattem de doorsteek is te zien van de Grote Wetering.

Uit de atlas van Covers en Mortier is een kaart bekend (Ducatus Geldriae Terachina Arnhemensis Sive Velavia) uit 1705-1759, waar op vier plaatsen ten noorden van Wapenveld de Wervedijk doorsneden wordt. Van daaruit loopt, nu nog steeds, de Veluwe Wetering richting Hattem om daar in de IJssel af te wateren.

De vraag is of deze kaart op dit punt betrouwbaar is. Op een kadastrale kaart uit 1832 is aan

het eind van de Grote Wetering een doorsteek te zien, waarbij de vermelding: "De Grote Sluis". De gevonden constructie lag praktisch in het verlengde van deze Grote Wetering. De Nieuwe Wetering (Evergunne) mondt $\pm$ 400 meter noordelijker in De Bosch Kolk uit.

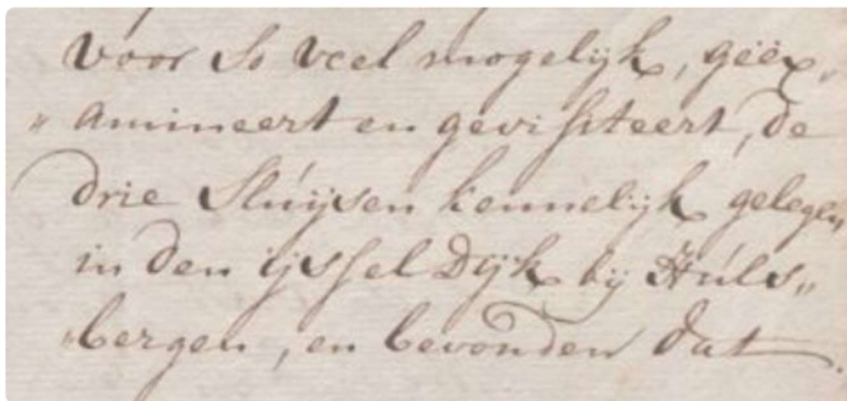
Kaart met vermelding 'De Groote Sluis'

ARCHIEFONDERZOEK:

In het Gelders Archief bevinden zich stukken van het Polderdistrict Veluwe en haar voorgangers, die teruggaan tot 1595. Enkele stukken zijn op verzoek voor dit artikel gescand. Het zijn een aantal brieven (Memories) betreffende verbetering van de Hulsberger sluiszen (1900, inv.nr. 73) en een tweetal brieven van de schout van Heerde, Jan Brouwer, over de slechte staat van de sluiszen (1900, inv.nr. 72)

De brieven van Schout Jan Brouwer zijn van 9 maart en 13 mei 1772 waarbij hij zich ernstig zorgen maakt over de slechte staan van de Wapenvelder- of Hulsberger sluizen. Voor het eerst wordt hierbij gesproken over “Wapenvelder” sluizen. Ook worden deze met naam genoemd: “Evergunne sluis”, “**Grote Wetering sluis**” en de “Leygraef”sluis. Jan Brouwer constateerde dat bij het hoge IJsselwater van de zaterdag daarvoor de Evergunne sluis nog open stond, de Grote Sluis lekte en de sluis in de Leygraef zodanig lekte dat het IJsselwater binnen stroomde. Dit geeft aan dat in 1772 er sprake is van een drietal sluizen door de Werverdijk bij Wapenveld. De brieven zijn allen gericht aan de dijkgraaf van de Veluwe, destijds gezeteld in Twello.

De Memories van mei 1773, geschreven door Anthonij Viervant uit Arnhem, zijn interessant omdat deze een omschrijving weergeven van de werkzaamheden voor het **verbeteren van de Grote Sluis in de Grote Wetering**. Hieruit kunnen we ons een beeld vormen van de sluis. Er wordt namelijk gesproken over houten balken, damwanden, een stortebed gemaakt van rijshout vlechtwerk, metselwerk van harde klinkers en van natuursteenblokken. Ook wordt gesproken van vleugels van metselwerk aan weerszijden van de sluis en een aanslagdrempel en sluisdeuren. De tekening van TauwMabeg geeft ten zuiden van de houtrestanten een gebied aan met oude klinkers, mogelijk afkomstig van een van de vleugels. Voor het droogmaken wordt gesproken over een houten pomp en een “slekmolen”. Tevens wordt er een sluiswachter vermeldt. Viervant geeft aan het eind nog een kostenraming van 3000 gulden. De brieven waren gericht aan Dijkgraaf Baron van Schimmelpenninck, het antwoord hierop kwam eind augustus van Dijkgraaf J. van Boecoop.

Uitsnede uit de "Memorie" met de vermelding van een drietal sluizen.

CONCLUSIE:

Het is aannemelijk dat het hier om een uitwateringssluis gaat die, in dit geval, dubbel is uitgevoerd. Mogelijk dat niet alleen het overtollige water werd geloosd maar dat er ook kleine vaartuigen de sluis konden passeren. Wanneer de eerste sluis gebouwd is, is moeilijk te zeggen. Niet ondenkbaar is dat monniken van het nabijgelegen klooster Hulsbergen hierin nog een aandeel hebben gehad. Zo wordt er in de archiefstukken gesproken over “Hulsberger sluizen” De restanten die zijn gevonden dateren uit eind 1600 waarbij geen restanten van metselwerk, natuursteen of aanslagdrempels zijn gevonden. Of er tussen 1700 en 1773 verbeteringen zijn uitgevoerd waarbij de sluis is voorzien van deuren, gemetselde vleugels en een stenen fundering, lijkt gezien de ingrijpende aanpassingen onwaarschijnlijk. Ook al omdat er geen “bijvondsten” zijn gedaan is het meest voor de hand liggend, dat er ergens na 1700 een geheel nieuwe sluis is gebouwd die in 1773 weer aan reparatie toe was.

Sluis types:

Een type sluis, bestaande uit een houten vloer met houten wanden en bovenliggers werd rond de 17e eeuw veel toegepast. Soortgelijke sluizen zijn nog te zien in een verbindingskanaal (Stekvaart) in de Rotte ten noorden van Rotterdam, het Boterdorpse Verlaat (1740) en bij Bleiswijk, het Bleiswijkse Verlaat (1774).

Schutsluisje in de Nijeveense Grift

De houten kaapstander

Een ander type schutsluisje is te vinden in de Nijeveense Grift achter de watertoren bij Meppel. Hier is sprake van gemetselde landhoofden waaraan de sluisdeuren zijn bevestigd en houten kaapstanders voor de bediening van de deuren. Als constructie voor de ovale sluiscolk is gekozen voor houten palen met een beschoeiing van planken. De slagstijlen waren van ijzer. Deze griften werden al vanaf het begin van de dertiende eeuw gebruikt voor de afvoer van turf. De Nijeveense Grift is in de vijftiende of zestiende eeuw aangelegd. Dit sluisje stamt uit 1867.

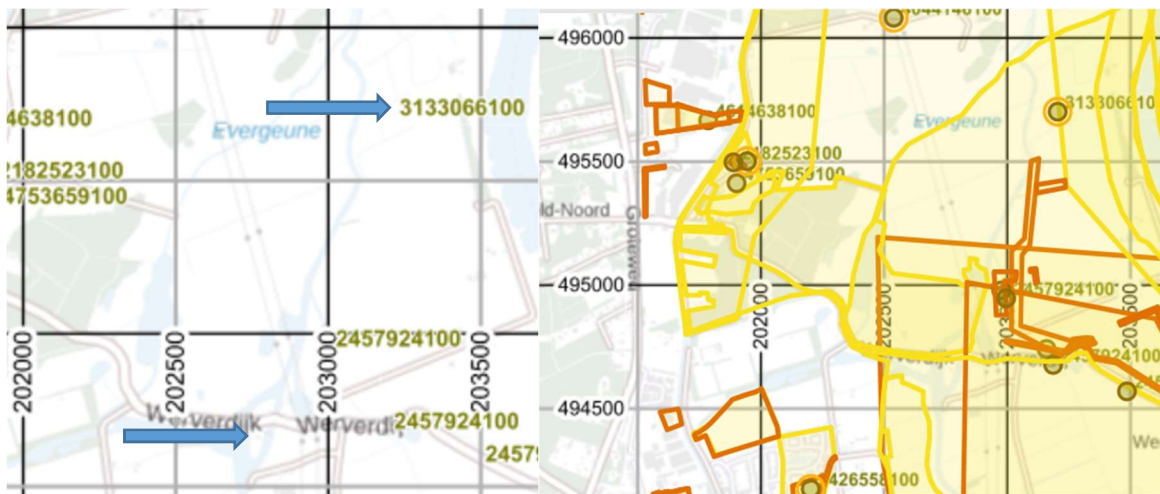
Hopelijk hebben anderen nog aanvullingen om deze interessante vondst nog beter te kunnen interpreteren.

John Assink

Googlemaps:

Archis3:

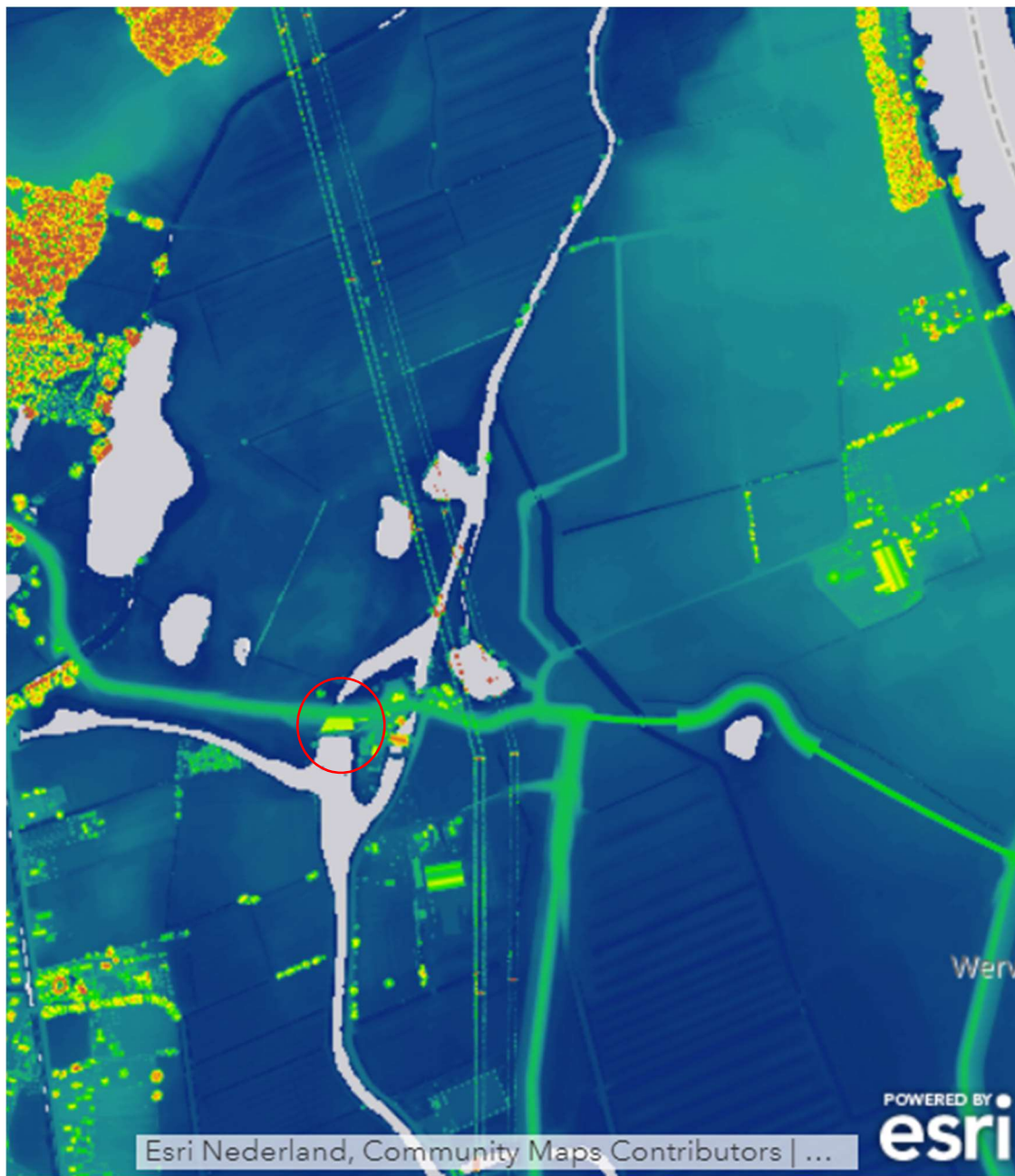
Afgelopen jaren is er intensief onderzoek geweest in de omgeving van de IJssel bij Wapenveld, de verkeerde coördinaat van zaakid 3133066100 staat ruim 1 km ten noordoost van het nieuwe gemaal waar de balken zijn gevonden.

Arcgis en hoogtekaart AHN:

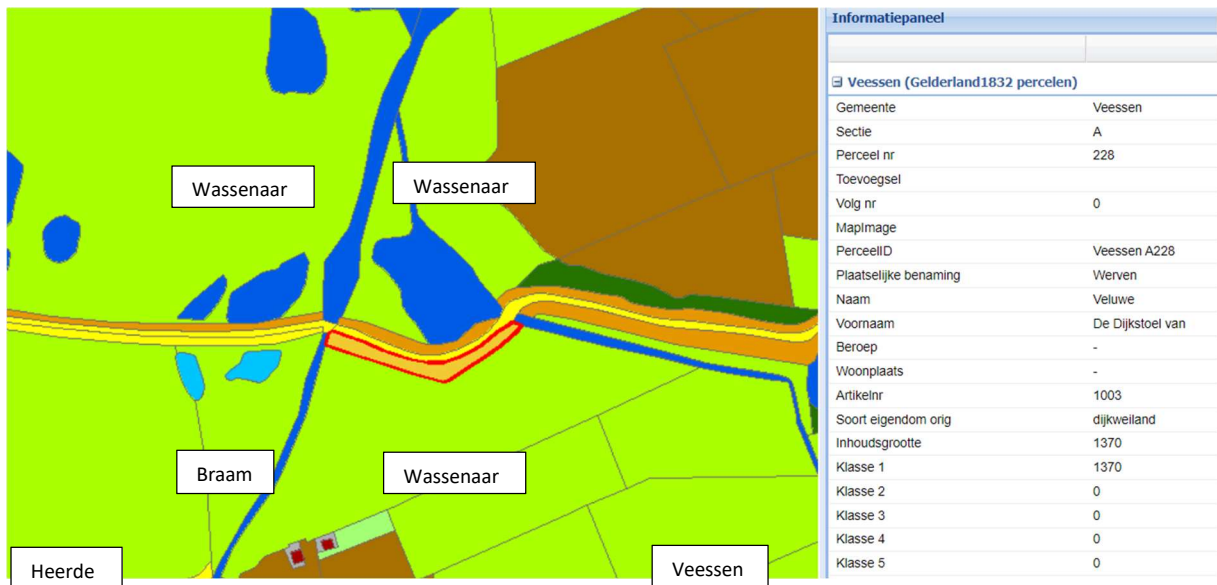

Kadastraal Heerde M884

AHN-Hoogtekaart Nederland met de uitloop van de Grote Wetering, Kolken en Bottestrank

HISGIS 1832: Veessen A228

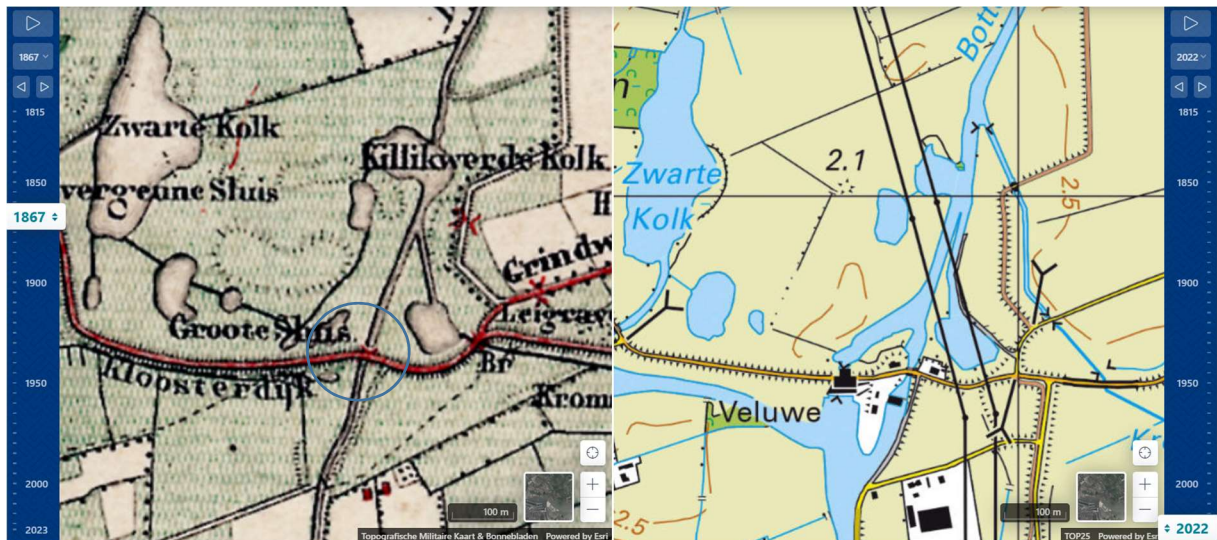

Informatiepaneel	
Veessen (Gelderland1832 percelen)	
Gemeente	Veessen
Sectie	A
Perceel nr	228
Toevoegsel	
Volg nr	0
Mapimage	
PerceelID	Veessen A228
Plaatselijke benaming	Werven
Naam	Veluwe
Voornaam	De Dijkstoel van
Beroep	-
Woonplaats	-
Artikelnr	1003
Soort eigendom orig	dijkweiland
Inhoudsgrootte	1370
Klasse 1	1370
Klasse 2	0
Klasse 3	0
Klasse 4	0
Klasse 5	0

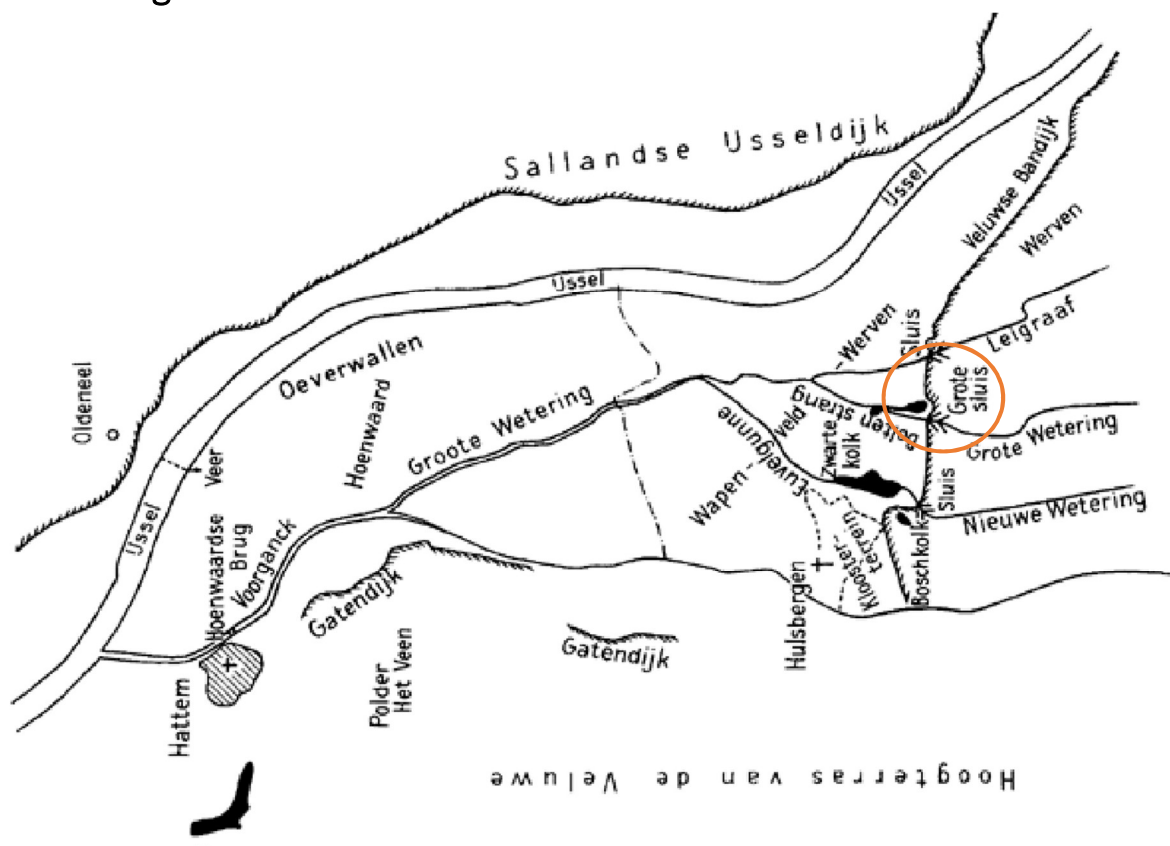
Het dijkvak met omliggende percelen (rood omljnd) Perceel A228 eigendom van Dijkstoel Veluwe, de omliggende weilanden grondeigenaren W.C. van Braam en R.W.A. van Wassenaar; Kadaster 1832 OAT 05157A003 /Min05157A02 Toen nog gemeente Veessen. De huizen onderin afgebeeld waren van (links) erven Gerrit IJerman (nu Doornbos 3), en (rechts) Gerrit Kroeze nu de Doornbos 1.

In 1832 staat de grote sluis niet als zodanig kadastraal bekend. Het ligt op de grens tussen de gemeente Heerde en gemeente Veessen.

Topotijdreis: 1867-2022

Afbeeldingen:

Kaart van C.A. van Kalveen: het polderdistrict in de middeleeuwen- met de drie sluisen.

Uit het archief van John Assink: De bouwput met op de achtergrond boerderij Doornbos 3

Voor het uitgraven van de bouwput werd een tijdelijke dijk met damwandput gelegd. In het verslag van het waterschap werd in 1997 vermeld, dat men tegenslag had omdat men de put niet goed droog kreeg vanwege de waterdruk.

Bronnen:

<https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/> ;

<https://archis.cultureelerfgoed.nl/zoekenenvinden> ;

<https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/> ;

<https://www.gpscoordinaten.nl/converteer-rd-coordinaten.php> ;

<https://www.google.nl/maps> ;

<https://perceelloep.nl/> ;

<https://hisgis.nl/> ;

<https://www.topotijdreis.nl> ;

www.geldersarchief.nl ;

<https://www.streekarchiefepe.nl/> ;

<https://www.archeologiezwartewaterland.nl/publicaties/publicatie/sluis/>

Literatuurverwijzingen:

Alterra, 2005. Historisch waterbeheer Rapport 1145;

Gelders Archief: Polderdistrict Veluwe:

inv no 173, Peilingen en berichten aangaande den waterstand des polders, 1658-1677 ;

<https://permalink.geldersarchief.nl/EF4DD5DAED1E4A15BEAA92E41E9B8ABA>

en invnr. 40, Verbalen en declaraties van kosten over de jaren 1667-1690 te brengen op de zettingen van dijklasten en sluisgelden, [1670], 1682, [1690]. 1 omslag.

<https://permalink.geldersarchief.nl/5F9ABC32BAC94C669CE1C37482C4E037>

en invnr. 1900-705, Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap, deel 79, waarin bijdrage van drs. C.A. van Kalveen getiteld ' Het polderdistrict Veluwe in de Middeleeuwen', 1965; gedrukt. 1 band met kaartjes.

en invnr. 361, Rapport inzake de toestand van de sluisdeuren in de Grote Sluis in de bandijk te Wapenveld, 1974. 1 omslag.

<https://permalink.geldersarchief.nl/BD8669C87D7B48E89DCEDE281AAFD7AE7> .

Gelders Genootschap (2021), Arnhem Auteur: Sazyia Zeefat, met bijdragen van Harm Jan Pierik (RCE). Eindredactie: Gerard Derks Definitieve versie: 9-12-2021 Water-in-polder-Nijbroek Onderzoek-Weteringen.

Hamming, C. (2007) 'De noordelijke IJsselvallei. Ouderdom van watergangen, komgrondontginningen en dijkaanleg', in: de Jonge, Petri en Van Boven e.a., Veluws water, 25-26.;

Kalveen, van C.A. (ed.), 'Historie van het gelech der sclusen in Hulsberge', Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap LXXIX (1965), 287- 316; CODA Apeldoorn, archief Waterschap Veluwe (AWV), oud-archief (OA) inv.nr. 64, memories van dijkgraaf W. Schimmelpenninck van der Oye betr. de schouw en het onderhoud van dijken, kaden en waterleidingen in de polder Veluwe (1793).

Klein Kranenburg, A. 1974 De Hulsbergerlanden in het Ambt van Heerde, in Gelre LXVIII blz 195-240.

SAZW Hasselt, fotoarchief onderzoek sluis te Wapenveld 1997.